

ELŽĖ RYŠKO
ANDRIUS
LEŠKEVIČIUS
IŠ VIETNAMO

ANDRIUS LEŠKEVIČIAUS,
JURGOS RAGUCKAITĖS,
ELŽĖS RYŠKO, MARIJAUS
ŠLAUSTO NUOTRAUKOS

Mažų kalnų dideli žmonės*

„Hello! Buy from me!“ (Labas! Pirk iš manęs!) – taip naujoviškai sveikinasi Vietnamas, o tiksliau kalnuotas įstabaus grožio Sapos slėnis, ištisis metus paslaptinai paskendęs ūkanose Vietnamo šiaurės vakaruose.

* Tęsinys. Pradžia: „Verslo klasė“ Nr. 3, 4, 5

TUPIU BALKONE PRIE SAVO APTRINTO kompiuterio dėžutės ir, bandydama nekreipti dėmesio į iš gatvės sklindančius maisto kvapus ir nė kiek neįkyrią visu garsu plėšiančią Vietnamo popscenos dievaičių muziką, tikinu save, kad jau atėjo įkvėpimas parašyti laišką draugams. Klausausi savo mėgstamo Richardo Bonos, na tai kas, kad jo kone visai nesigirdi. Gurkšnoju pačios virtą imbiero arbatą. Jau kokią dvyliką litrą per dvi paras. Laukiu sugrįžtančio Andriaus, jis antrą dieną iš eilės kartu su Mariumi išėjo žaisti futbolo su vietiniais kalno žmonėmis. Pažiūrėjus į vietinius, Andrius atrodo kaip sniego žmogus. Toks didelis ir toks retas čia. Kaip sakė mūsų gidas, „beautiful man“ (gražus vyras). Nepamanykit nieko nedora, jis turėjo omeny Andriaus ūgį. 26-erių metų gidas tiesiog trokšta užaugti. O aš... svajoju pasveikti. Pasirodo, ne tik Lietuvoj lazaretas. Mes iš solidarumo atidarėm vieną filialą čia, Vietname.

Naivumas išgydomas

O atidarymas įvyko bambukinėmis Alpėmis prancūzų savininkiška pramintuose Hoang Lien kalnuose. Juose esanti aukščiausia Vietnamo viršūnė Fansipanas ir buvo viena iš mūsų atvykimo į Sapos slėnį priežasčių. Palyginti nedidelis, bet ganėtinai klastingas 3,145 m aukščio kalnas pavadintas vieno prancūzo vardu, kadaise radusio kelią į šią viršūnę. Ir susimąstai žmogus, kokių egzistencinių problemų kamuojamas galėtum užklysti į Vietnamo džungles ir migloto tikslo varomas ropštis neįveikiamais takais į viršų.

Mus, keturis šiandieninės vartotojų visuomenės narius, kamavo gerokai žemiškesni, organizacinio pobūdžio klausimai.

Į šiuos klausimus mielai sutiko atsakyti keletas turizmo agentūrų, įsikūrusių jaukiame Sapos miestelyje. Ir visos turėjo tą patį vienodą atsakymą – dviejų ar trijų dienų kopimo turai su gidu, nešikais, nakvyne ir gaminamu maistu įrengtose stovyklose už „padorią“ kainą, ši svyruoja nuo varganų 45-ių iki standartinės 60-ties USD žmogui kainos. O šis visai nežymus 15-os dolerių skirtumas (neblogai uždirbančio vietnamiečio 4-ių dienų alga) suteikia išskirtinę galimybę būti vėžinamam iki kalno papėdės visureigių, o ne paprastu sutrūnijusiu autobusiuku. Na, tiesos dėlei reikėtų paminėti, įtaką daro ir turizmo agentūrų stovyklos, įrengtos skirtingame aukštyje, tai ir nulemia kainą ir geriau ar blogiau suplanuotą maršrutą.

Norėdami patirti tikresnių pojūčių mes ketinom tiesiog išsinuomoti reikalingą įrangą, gauti tinkamą žemėlapi ir apsirūpinę maistu iškeliauti prancūzo takais.

Po poros valandų aistringų diskusijų su turizmo agentūrų darbuotojais apie šį natūralesnį ir gerokai pigesnį būdą kopti į Fansipaną maloniai priverstiniai būdu pamiršome. Kitaip tariant, privalėjome pirkti standartinį paketą. Užtai išgirdome daug įdomių versijų, kodėl negalime daryti savaip. Kūrybingi žmonės tie vietnamiečiai. Pavyzdžiui, visų agentūrų sutartinai pasakojama viena istorija apie tai, kad vietinio nacionalinio parko direkcija drauge su policija tiesiog neįleidžia turistų be gido. Na, o gidą, be abejo, Sapos miestelyje įmanoma pasisamdyti tik turizmo agentūroje, kuri – ir kodėl mes nesistebim – tokios dalinės paslaugos neteikia. Taigi norėdamas keliauti savarankiškai, bet neturėdamas nuosavos įrangos, esi bet kokių atveju priverstas pirkti visą paslaugų paketą iš agen-

← **IŠDŽIŪVUSI** UPĖ.

↘ **STABTELĖJIMAS**
PRIEŠ PEREINANT TILTA.

tūros. Ir pasidaro visai liūdna, kai žinai, kad įėjimas į parką tekainuoja vos kelis litus.

Tai ir buvo kone pirmas kartas, kai tiesiogiai susidūrėme su kontroversišku ir nelanksčiu Vietnamo privataus verslo modeliu. Taip ir lieki nesusivokęs, ar čia įsikerojęs socializmas, ar vis dar neišsivystęs kapitalizmas. O nustebti yra ko. Korumpuotos valdžios struktūros tvirtai laiko privataus verslo vadžias. Pirmas klaidingas įspūdis, kad verslas išties liberalizuotas, kaipmat išsi-sklaido. Viešbučio administracija kiekvieną vakarą privalo policijoj užregistruoti atvykusių užsieniečių pasus, kiekviena turizmo agentūra, parduodama turą, privalo gauti specialų leidimą iš tos pačios policijos. O jei nori, kad verslas sektųsi, privalai susimokėti „dėkin-gumo mokesť“. Nieko neprimena?

Kulinarinis turizmas

Kad ir kaip būtų, kitą dieną po atvykimo į Sapą ir tik ką aprašytos turizmo rinkos analizės kaip tikri baltieji kolonistai šešiese (mes ir gidas su nešiku) iškeliajome „imti Fansipano“. Kalno papėdėje mūsų bendraamžis gidas Tienas išdėstė 3-ų dienų kopimo planą, tarpusavy pasiskirstėm maistą. Per šią dieną turėjome pasiekti stovyklą, esančią 1.500 m. aukštyje. Kelias buvo visai nesudėtingas, atsipalaiduoti neleido tik karštis, jis, beje, Sapai nebūdingas. Šis slėnis visuomet paskendęs migloje ir garsėja šalčiausiu oru visoje šiaurėje. Ką gi – kuris lietuvis nesidžiaugs saule? Juolab kad giedra leis mums pasimėgauti įspūdingais vaizdais, laukiančiais mūsų kalno viršūnėj.

Nespėję net pramankštinti kojų sustojom priešpiečių. Susižvalgėm tarpusavy, ar tik nebūsim nusipirkę kurortinės kelionės į kalnus. Pasirodo, vietnamiečiams priešpiečiai – šventas reikalas. Todėl šiame krašte trikyti pietų metą (tarp 11-os ir 12-os valandos) labai nemandagu. Paklusniai nužvelgėm vaišių stalą. Ypač nudžiugino priešpiečiams pasiūlytas sumuštinis – omletas įdėtas į didelę pailgą prancūzišką bandelę. Skonis toks, kaip ir atrodo.

Tądien tokių priešpiečių ir pvakarių stojom dar ne kartą. Matyt, užkariavus viršūnę teks kažkaip atsikratyti priaugusių kilogramų.

Taip bepoilsiaudami ir pasiekėm stovyklą, o joje miško ramybe jau mėgavosi kita turistų grupelė. Mūsų gidas, susirūpinęs, kad mes neliktume alkani, vėl puolė gaminti maistą – šįkart vakarienę. Mąstome, ar neteks valgyti naktipiečių. Kažkoks kulinarinis turizmas.

Fansipanas laukia

Oras per naktį gerokai pasikeitė, atnešdamas drėgmę ir rūką, sukeldamas taip mėgstamas nostalgiskas diskusijas apie blogą orą. Sveikata pasikeitė taip pat. Kiekvienas atsibudo su skirtinga diagnoze. Sloga, kosulys, bronchitas, apsinuodijimas. Lazaretas atidarytas. Vargais negalais išslinkę iš guolių vis dėlto nusprendėm, kad kopsime. Fansipanas laukia.

**7 JUODŲJŲ
H'MONG
MOTERŲ BUITIS.**

Kelias į viršūnę maloniai nustebyno. Įvairus kraštovaizdis ir įdomūs netikėti posūkiai: vietomis labai vingiuota ir statu, teko įsikabinus į medžių šaknis ropštis į viršų, vietomis į virves įsikibę turėjom įveikti uolų sienas, o kai kur tiesiog migloje paskendusiam bambukų giraitė pėdinom. Rūkas ir pilki nuo ligų veidai labai derėjo. Drašinom vienas kitą išspausdami vieną kitą šypsnį. Drėgmė ir vėsa keistai veikė organizmą. Šaltas prakaitas ant mūsų keturių kaktų, matyt, tik kėlė juoką mūsų gidui ir nešikui, mūsų palydovai smagiai pasišvilpaudami strykinėjo tarp uolų, avėdami paprasčiausiais miesto bateliais. Ir ką belieka galvoti? Kalnų batus Lietuvoje rinkomės keletą mėnesių, kaip ir specialias vandeniui ir vėjui nelaidžias striukes ir kelnes. Juk kopiant visa tai – gyvybiškai svarbu, ar ne?

Vienu metu atrodė, kad tikrai kalno neišveiksime. Nužvelgus pažaliavusius bičiulių veidus optimizmo nepadaugėjo. Gelbėjo sveikas lietuviškas sarkazmas, jis ir lydėjo mūsų ketvertuką visą kelią viršūnės link. Ties pavojingesniu skardžiu aš labai netikėtai sau pradėjau dainuoti kažkokią bavišką dainą apie paskendimą debesyse. Visiems pasidarė aišku, kad aukščio baimė veikia žmogaus smegenis.

Klipatų ekspedicija, kaip mes ją pavadinom, pasiekė Fansipano viršūnę nepraėjus ir keturiom valandom, kai palikom bazinę stovyklą. Netrukus šalia Vietnamo raudonosios iškėlėm mūsų trispalvę, jos šis kalnas ir vietiniai tikrai nėra regėję ir, matyt, dar negreit išvys. Viršūnę skendėjo rūke. Džiaugėmės. Įveikėm kalną. Tirtėdami nuo šalčio ir nuovargio užkandom ir patraukėm atgalios.

Ką atradom sau šioje trumpoje ekspedicijoje? Aš aptikau naują pomėgį laiptuoti uolomis. Praradau savo aukščio baimę. Supratau, kad kalnai žmones traukia, matyt, ne dėl vaizdų iš viršaus, o dėl paties tikslo – nugalėti.

Kultūriniai mainai

Įveikę kelią atgal grįžom į stovyklą ir puolėm gydytis. Vieninteliai du turimi vaistai nuo visų ligų – degtinė ir vadinamasis Tigro balzamas (mūsų vaikystės „Žvaigždutės“ analogas) – kurį laiką pataisė padėtį. O puiki vakarienė ir užkurtas laužas suveikė kaip katalizatorius bendrauti.

Įžanginės temos apie gimtąsias vietas ir šeimą peraugo į diskusijas apie... buvusią Sovietų Sąjungą, ES, NATO, PPO ir kitas prielaužio „aktualijas“. Vietnamiečiai atsargiai, bet nuosekliai dėstė savo pagrįstas nuoskaudas dėl vyriausybės politikos, jos klaidų ir šalies ateities. Ateitimi, beje, jie tiki. Tuomet su Andriumi ir prisiminėm mūsų lietuviškąją laidą „Klausimėlis“, kai net didžiųjų miestų gyventojai, paklausti, pavyzdžiui, apie bendrąją Europos valiutą, atsako, kad tai – torto kremas. O šie paprasti, nuo pasaulio atskirti kalniečiai, pasirodo, patys susiranda tą pasaulį ir jį stengiasi pažinti. Ir kiekvienas turi po didžiąją svajonę. Nesvarbu, ką veikia dabar. Kiekvienas mato savo ateitį labai aiškiai: vienas vaikinukas, dirbdamas viešbučio priimamajame, tvirtai žino, kad greit mokysis kinų ir prancūzų kalbų, o patobulinęs anglų kalbą dirbs gidu visoje Azijoje, kitas tiki, kad ateityje atidarys savo viešbutį, ir išdėsto gana logiškus ir pagrįstus argumentus, kaip jis patobulintų turizmo infrastruktūrą Sapos slėnyje.

Išsikovojo jie mano pagarbą. O aš, panašu, pelniau jų – kai ant laužo išviriau imbiero arbatos. Kad jūs matytumėt susižavėjusius kalnų vyrų veidus.

← **ANT MAMOS PEČIŲ.**

↘ **BELAUKIANT TURISTŲ.**

➔ **TRISPALVĖ** AUKŠČIAUSIOJE
INDOKINIJOS VIRŠUKALNĖJE.

➔ **RYTAS** KOPIANT Į FANSIPANA.

Viena vertus, arbata buvo išties labai skani, antra vertus, jie net neįtarė, kad išlepinti baltarankiai europiečiai išvis ką nors patys sugeba pasidaryti. Ilgai nedvejodami nuoširdžiai pasidalino su manim keliais vietiniais liaudiškais receptais:

- * plaukus vietinės moterys stiprina greipfrutų, citrinžolių ir imbierų nuoviru;
- * susmulkinta imbiero šaknis karštame vandenyje yra puiki vonelė kojoms: atpalaiduoja ir pašalina toksinus;
- * imbierų, citrinžolių ir kardamono vonia, apgaubta rankšluosčiu tarytum maža pirtis, gydo kosulį ir mažina karščiavimą;
- * tamarindas – puikus vaisius, gelbstintis nuo virškinimo sutrikimų.

Pernakvoję stovykloje dar vieną naktį, grįžom į Sapos miestelį sirgti.

Sapos spalvos

Mažutis viešbutukas Sapos miestelio centre, kuriame apsisojome grįžę iš Fansipano, tapo nauja mūsų reabilitacijos vieta. Jis priklausė tai pačiai agentūrai, kurioje pirkom turą. Čia dirbo ir jau draugu tapęs gidas Tienas. Kambariai nedideli ir tamsoki, tikrai nešvintintys švara, bet yra vandens. Pasirodo, šiuo sausuoju periodu Sidabrinis krioklys (angl. Thac Bac), viso Sapos miestelio vandens šaltinis, yra kone išdžiūvęs. Todėl nešiojantys didžiulius šalto vandens indus turistams į kambarius viešbučių darbuotojai yra Sapos kasdienybė. Geresni viešbučiai įgudę teikti ir karšto vandens – supildo į 3 litrų termosus ir pašildyto ant ugnies. Paprastas ir žmogiškas buvo mūsų kriterijus, renkantis viešbutį: vanduo. O ir vaizdas pro langą atpirko purvinokas kambario sienas ir grindis. Rūke paskendusios bambukinės Alpės, nuo ankstyvo ryto šurmuliuojanti gatvė ir spalvingi žmonės. Kadangi vienintelė intensyvi veikla, sergant bronchitu, yra gerti arbatą ir prakaituoti, įsitaisydavau balkonėly ir stebėdavau juos.

Sapos slėnis yra kelių didžiausių Vietnamo etninių mažumų namai. Tai H'mong ir Zao (Dao) mažumos, užsipyrimu bandančios išsaugoti savo autonomiją. Nors oficiali kalba yra vietnamiečių, vaikai vis dar mokomi savitos, kiekvienai genčiai būdingos kalbos. Kaip ir dauguma

INFO

APIE SAPOS SLĖNĮ:

- * Firminis Sapos patiekalas – labai gardžios gatvėje gaminamos ryžių miltų spurgos, įdarytos sojų pupelėmis.
- * Kiekvieną šeštadienį Sapos miestelyje vyksta didžiulis rankdarbių turgus, į jį suplūsta ne tik aplinkinių miestelių žmonės, bet ir vietnamiečių ir užsienio turistų iš visos šalies.
- * Geriausias laikas vykti į Sapą yra kovo–gegužės mėnesiai. Visas slėnis pasipuošia nuostabiais persikų ir slyvų medžių žiedais.
- * Viešbučių, skirtų nedidelio biudžeto keliautojams, kainos vasario–kovo mėnesiais svyruoja nuo 3 iki 8 USD už dvivietį kambarį.

kitų Vietnamo kalnuose gyvenančių etninių mažumų, H'mong ir Zao verčiasi ryžių, vaisių ir daržovių auginimu, vaistažolių rinkimu bei gyvulininkyste. Ne paslaptis, kad opiumas, vietinių taip pat priskiriamas vaistažolėms, auginamas ir tyliai platinamas visoje šalyje ir už jos ribų. Apie mokesčių mokėjimą valstybei nesusimąstoma, dauguma policijos pareigūnų ir armijos kariškių taip pat priklauso šioms mažumoms, o Nacionalinė Asamblėja Hanojuje atstovaujama pakankamu skaičiumi mažumų atstovų. Kita vertus, socialinė atskirtis ir vykdoma dabartinė politika lemia, jog gentys taip ir liks ekonomikos ir švietimo nuošalėje. Darbo vietų tėra keletas, gyvenimo trukmė trumpa, o vaikų mirtingumas didelis.

Paradoksalu, bet stebėdamas šių žmonių veidus tokios nesmagios nūdienos aktualijų nematai. Visuomet besišypsantys, draugiški, išdidžiai vilkintys tradicinius kostiumus.

H'mong mažumos skirstomos į Juodąją, Baltąją, Raudonąją, Žaliąją ir Gėlių grupes, kiekviena turi tam tikrą tradicinio kostiumo variantą. Lengviausiai atpažįstami Juodieji H'mong, vilkintys lininius indigo spalvos apdarus. Itin ryškios moterys, vilkinčios specialius kojų aprašus, nešiojančios cilindro formos galvų apdangalus ir masyvius sidabrinis kaklo papuošalus bei auskarus.

Zao genčių moterys taip pat lengvai atpažįstamos dėl ryškiai raudonos spalvos turbano formos galvos apdangalų, po jais slepia plikai nuskustą galvą ir dažnai vienintelę ilgą plaukų sruogą, paliktą pakaušyje. Tradiciniai Zao apdarai įmantriai išdabinti sidabriniais karoliukais ir monetomis. Sakoma, moters gerovė lemia prikabintų monetų svoris.

Prekybos pleneras

H'mong ir Zao atkuto visai neseniai, kai valdžia atvėrė duris užsienio valstybėms, o turistai atrado ypatingą traukos centrą – Fansipano kalną ir Sapos slėnyje gyvenančias gentis.

Dar vienu pragyvenimo šaltiniu tapo rankdarbių pardavimas turistams. Tai įspūdingi, kiek gruboki sidabro papuošalai, neįtikėtinų raštų margaspalviai lino ir šilko dirbiniai, nudažyti natūraliais augalų dažais. Visų genčių moterų rankos mėlynos!

Mažos, smulkutės, traputės. Tokių paauglišku veidų, kažin ar nors viena atrodo vyresnė nei keturiolikos. Ir visos ant nugaros skuduruose nešioja kūdikius. Dažna lietuvaite patirtų mikroinfarktą, pamačiusi kelių dienų ar savaitių mažylį kartu su mama dalyvaujantį dienos veikloje: būtiniai rūpesčiai, maisto gamyba, rankdarbių pardavimas turistams. O šio slėnio moterys garsėja kaip tikrai rimtos ir „kietos“ pardavėjos. Prekybos taktika, kurios jos neišskaitė jokiuose verslo vadovėliuose ir nesimokė jokiuose seminaruose, išties veiksminga. Ką tik atvykusį į Sapą tave pasitinka kelios moterėlės ir lydėdamos iki viešbučio draugiškai ir smagiai kalbina – taigi pirmas kontaktas užmegztas. Kai išėini į gatvę antrą kartą, tave pasigauna tos pačios moteriškės ir vėl bando užmegzti dialogą, kuo puikiausiai prisimindamos visas pirmojo pokalbio detales. Tik „Elzė“ jos sunkiai išstardavo, todėl iš Elzės tapau „Ze“. Jų vardai taip pat nuotaikingai trumpi: Mo, Jo, Zo, Ga. Aš pavadinau šį procesą jaukinimu. O šiaip štai tau puikiausias darbo su klientais modelis – šiuolaikinių įmonių siekiamybė. Tik skirtumas tas, kad šių pardavėjų nuoširdumas ir draugiškumas tikras, todėl perkant rankdarbius net nekyla noras derėtis. Juolab kad kainos tesvyruoja nuo kelių litų už sidabrinis auskarus iki dvidešimties už didelį lovos užtiesalą.

Ir tai – ne vienintelis Sapos gyventojų talentas. Imlumas kalboms šokiruoja. Net ketverių metų vaikai beveik be akcento šneka angliškai ir prancūziškai, girdėjau ir voikiškų dialogų. Dauguma jų nėra lankę jokių mokyklų ir vienintelis kalbų mokymosi šaltinis yra turistai. Šie įgimti kalniečių gabumai greičiausiai taip niekada ir nebus panaudoti. Taip ir susigraudini žmogus dėl amžinų egzistencinių temų.

Atsipalaidavusi sėdžiu ant žolės traukinių stoties aikštės viduryje, Lao Cai miestelyje, iš kurio minios turistų vežamos į Sapos slėnį ir atgal. Čia praleidome net 9-ias dienas. Lyg ir pasveikome. Laukiame traukinio atgal į Hanojų. Aš bandau įsivaizduoti, kokių nuotykių patirsime šįkart. Nusišypsau prisimindama mūsų kelionę iš Hanojaus daugiau nei prieš savaitę.

Nešinas kiaulienos vėrinuku grįžo Andrius. Sutemo. Skaniai užkandžiaudama žvilgteliu į šalia sušnarėjusius krūmus. Ten panašiai prabangia vakariene mėgaujasi lietuviško katino dydžio žiurkė. Kaip romantiška. Sėdžiu ir galvoju. Tikejauisi rasti didelius kalnus, o radau didelius žmones. Didele šypsena, didele širdimi, didelėmis svajonėmis. ■

PASAKOJIMŲ APIE KETVERTO KELIONĖS PIETRYČIU AZIJOJE TĖSINYS – KITUOSE „VERSLO KLASĖS“ NUMERIUOSE. KELIAUTOJAI INTERNETE: WWW.CRINGEL.COM

↑ **VYRIŠKI REIKALAI.**

↓ **VISŲ ŠALIŲ FUTBOLININKAI MĖGĖJAI, VIENYKITĖS! MAČAS LIETUVA-VIETNAMAS.**

